

Слободянюк О.В.

ТЕОРЕТИКО - ПРАВОВІ КОНЦЕПЦІЇ СТРАХУВАННЯ І ПЕРЕСТРАХУВАННЯ: ДІАЛЕКТИКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

У статті ідентифіковано діалектичні зв'язки між страхуванням і перестраховуванням на основі історичного екскурсу, оцінки нормативно-правового забезпечення, принципів, технологій передачі ризику. Доведено, що страхування і перестраховування тісно пов'язані між собою, мають спільну множину принципів, технологій передачі ризику і об'єктів, але не співвідносяться як ціле і частина. Перестраховування визначено самостійним видом підприємницької діяльності, похідним від страхової діяльності, результатом здійснення якої є надання фінансових послуг страховим компаніям. У процесі цього відбувається обмін страхового ризику на кредитний, який вимірюється ймовірністю невиконання перестраховиком своїх фінансових зобов'язань перед страховиком.

Ключові слова: страхування, перестраховування, теоретико - правові концепції, діалектика, взаємозв'язок.

Постановка проблеми. Фінансові послуги страхування та перестраховування - загально визнані потужні сфери економічного сектора Європейського Співтовариства, які виконують суттєві макроекономічні завдання, є вагомими джерелами інвестицій, вирішуючи при цьому чимало соціальних питань [1, с. 57]. У сучасних умовах інтернаціоналізації світового господарства з кожним роком збільшується роль послуг перестраховування як глобального механізму перерозподілу ризиків у просторі та часі, спостерігаються процеси зближення перестрахових ринків різних країн світу та уніфікація правил роботи на них. Вітчизняний страховий ринок, хоча і відіграє важливу роль у фінансовій системі України, з ряду об'єктивних та суб'єктивних причин на сьогодні є малорозвиненим. Однією з передумов його успішного функціонування є ефективне поєднання страхування та перестраховування. Тому поглиблене дослідження їх природи сприятиме розвитку взаємовідносин між суб'єктами страхового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження теоретичних питань перестраховування вчені-економісти розпочали наприкінці XIX – початку XX століття, коли теорія страхування сформувалася в окрему галузь знань [2, с. 401]. Із самого початку її виникнення і до сьогоднішнього дня серед вчених існують різні думки щодо природи, визначення та суті перестраховування й віднесення його до категорії фінансових послуг, що

обумовлює необхідність детального розглянути цю важливу складову забезпечення фінансової стійкості страховика [3, с. 185]. У правовій доктрині проводиться дискусія щодо самостійності договору перестраховування в системі страхових правовідносин [4, с. 72]. Серед дослідників страхової справи усталилися два протилежні погляди щодо тотожності чи відмінності за своєю сутністю перестраховування та страхування.

Формулювання цілей статті – ідентифікація діалектичних зв'язків між страхуванням і перестраховуванням на основі історичного екскурсу, оцінки нормативно-правового забезпечення, принципів, технологій передачі ризику.

Опис основного матеріалу дослідження. Перші згадки про формування перестрахових операцій відносилися до морської торгівлі, транспортного покриття, а найстаріший відомий договір з характеристиками перестраховування був укладений у 1370 р. в Генуї. Інститут перестраховування виник у Європі в другій половині XIV ст. внаслідок революційних змін у способах виробництва, розвитку суспільно-економічної інфраструктури та значної капіталізації господарської діяльності. Вказані процеси стали підґрунтям для збільшення вартості об'єктів страхування, відповідних ризиків, а відтак зумовили появу перестраховування як способу «страхування страховиків». Феномен перестраховування пов'язаний із винаходом страховою практикою середньовіччя механізму «перенесення» значних ризиків на іншого страховика, на відміну від «розподілу» ризиків між багатьма страховими організаціями, притаманного співстрахуванню.

З часу свого виникнення перестраховування як господарсько-правова конструкція перебуває у

© Слободянюк Ольга Василівна, к.е.н, доц., завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Київського національного торговельно-економічного університету, Одеського торговельно-економічного інституту, м. Одеса, Україна, тел.: +380983696565, e-mail: <--2008@ukr.net>

постійному русі [5, с. 287]. На сьогоднішній день перестраховання, пройшовши багатівіковий шлях розвитку, перетворилося в добре налагоджену гнучку систему, здатну поглинути збиток численних сучасних ризиків [6, с. 144]. Тривала практика функціонування страхового ринку показала, що перестраховання є необхідною умовою забезпечення фінансової стійкості будь-якої страхової компанії незалежно від розміру її капіталів, резервних фондів та структури активів.

У науковій літературі також досить розповсюдженою є точка зору про те, що перестраховання є різновидом страхування, його особливим видом або галуззю, і тому цілком доречною є думка про необхідність поширення страхового законодавства на відносини перестраховання. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про страхування» перестраховання визначається видом страхової діяльності [7]. Стаття 12 указанного Закону надає його дефініцію як страхування одним страховиком (цедентом, перестраховальником) на визначених договором умовах ризику виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика (перестраховика) резидента або нерезидента, який має статус страховика або перестраховика, згідно з законодавством країни, в якій він зареєстрований. У вітчизняному законодавстві перестраховання визначається частиною страхування. Погоджуючись із тим, що страхування та перестраховання як з економічної, так і юридичної точки зору мають певні спільні риси, вважаємо, що ототожнювати їх недоречно.

Вимоги до змісту договорів страхування і перестраховання встановлюються різними статтями Цивільного Кодексу України. Стаття 979 визначає, що за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору. Відповідно до статті 987 за договором перестраховання страховик, який уклав договір страхування, страхує в іншого страховика (перестраховика) ризик виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником. Страховик, який уклав договір перестраховання, залишається відповідальним перед страхувальником у повному обсязі відповідно до договору страхування [8]. Таким чином, підхід до визначення відмінностей між страхуванням і перестрахованням лише через

поняття договору є занадто вузьким і залишає поза увагою інші особливості її здійснення.

В українському законодавстві відсутній чіткий кордон між страхуванням та перестрахованням як двома різними видами підприємницької діяльності. Утім історичний і міжнародний досвід здебільшого доводить необхідність відмінного регулювання страхової та перестрахової діяльності. У більшості економічно розвинутих держав, що займають провідні позиції на світовому ринку перестраховання, реалізована концепція щодо неприпустимості поширення на відносини перестраховання законодавства, яке стосується прямого страхування.

В англійському страховому праві розроблено п'ять базових принципів, на яких будується договір страхування: наявність майнового інтересу; найвища ступінь довіри сторін; наявність причинно-наслідкового зв'язку збитку і події; виплата відшкодування в розмірах реального збитку; суброгація – перехід до страховика, який сплатив страхове відшкодування права вимоги, яке страхувальник має до особи, винної у збитках. На наш погляд, лише три з указаних принципів можуть бути застосовані в перестрахованні: принцип страхового інтересу; принцип відшкодування збитків; принцип найвищої сумлінності. Принцип суброгації і принцип причинно-наслідкового зв'язку збитку і події не можуть бути перенесені по аналогії на перестраховальні операції. Відповідно до принципу найвищої сумлінності покупець перестрахового захисту повинен надати всю інформацію, яка може бути важливою для оцінки страхового ризику, а продавець має бути впевненим, що страховик здійснює оцінку і відбір страхових ризиків обережно, розсудливо й уважно. Страховик повинен мати можливості для оцінки спроможності перестраховика виконати фінансові зобов'язання, а також для визначення ступеня кредитного ризику.

Спільними у природі страхування і перестраховання є: розподіл ризику між зацікавленими сторонами договору страхування або перестраховання; схожість між страховиком, який передає ризик перестраховику, і страхувальником, який передає ризик страховій компанії; платний характер відносин [9, с. 181]. Перестрахованню та майновому страхуванню притаманні одноманітні об'єкти страхування – майнові інтереси, що не пов'язані з особою страхувальника. Перестраховання можна розглядати як різновид страхування або іншими словами, як «страхування страховиків». З цієї точки зору перестрахованню властиві усі суттєві

ознаки страхування як економічної категорії. Але потрібно враховувати, що перестраховування є специфічним різновидом страхування. Перестраховування має двійтий характер. Так, за речовим змістом воно є формою захисту від ризиків та обумовлюється існуванням ризику, за сутністю – це сукупність економічних відносин, які виникають із матеріальних інтересів страховиків з приводу набуття гарантій виконання їх страхових зобов'язань. Відтак, діалектичний взаємозв'язок між майновими інтересами страховика і ризиком загрози цим інтересам породжує особливі економічні відносини щодо забезпечення перестрахового захисту.

Тимошук О. В. визначає перестраховування як особливу платну фінансову послугу, яка передбачає передавання одним страховиком частини ризиків, взятих ним на страхування, іншому страховику або перестраховику з метою забезпечення своєчасного й повного виконання своїх фінансових зобов'язань перед страхувальником у разі настання події, передбаченої договором страхування [10, с. 75]. Перестраховування - це специфічна фінансова послуга, представлена захистом страхової компанії від ризику виконання нею своїх зобов'язань перед страхувальником. Воно не змінює природу і ймовірність настання страхового ризику, а тільки обмежує схильність страхової компанії до нього. Перестраховування не змінює умов страхування або зобов'язань за договором страхування, оскільки між перестраховиком і страхувальником не існує будь-яких правових відносин, а отже страховик залишається повністю відповідальним за виконання фінансових зобов'язань перед страхувальником. Також, при здійсненні перестраховування не створюється новий страховий фонд, а лише певною мірою змінюються вже сформовані страхові фонди.

Відповідно поглядів Кнейслера О. перестраховування – це сукупність перерозподільних відносин, що виникають між учасниками формування, розподілу і використання цільових фондів грошових коштів, призначених для забезпечення перестрахового захисту [11, с. 110]. Результатом надання перестрахової послуги є не тільки диверсифікація ризиків, а й перерозподіл частини страхових платежів на користь перестраховиків, що виражається у вигляді перестрахової премії - ціни за надання послуги.

Перестраховування має достатній перелік властивостей, завдяки яким його можна ідентифікувати як послугу: задоволення індивідуальних потреб страхових компаній;

нематеріальний характер; виявлення споживчої вартості після придбання; оплата перестрахової послуги до моменту її фактичної реалізації; початкова невизначеність наданої послуги як у вартісній оцінці, так і за часом. Отже, перестраховування - це специфічна платна фінансова послуга, яка передбачає передачу одним страховиком частини одного або сукупності ризиків, взятих ним на страхування, іншому страховику або перестраховику з метою забезпечення своєчасного й повного виконання своїх фінансових зобов'язань перед страхувальниками у разі настання страхового ризику або реалізації сукупності страхових ризиків.

Перестраховування не є страхуванням, хоча у страхуванні й перестраховуванні використовується один і той самий механізм передачі ризику, вони розрізняються концептуально і служать різним цілям: страхування - це метод управління страховим ризиком, за допомогою якого страхувальник захищає себе від надзвичайних випадків, що знаходяться поза нормальним ходом подій, чи то в його особистому або діловому житті; перестраховування - це управління страховим ризиком, які обидві сторони приймають на себе при нормальному ході подій.

Робоча група з перестраховування Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю (IAIS) визначила перестраховування як форму страхування, де страховик зменшує свої операційні та фінансові ризики шляхом поділу індивідуальних страхових ризиків або ризиків страхового портфеля і передачі їх перестраховику, який отримує за це відповідну премію. Деякі зарубіжні вчені трактують перестраховування як передачу страховою компанією всього ризику або його частини, що був нею застрахований, іншому страховику, або подають перестраховування як покриття, яке страховик може придбати для свого захисту від великих збитків [12, с. 25].

Перестраховування - це професійна хеджінгова операція, за допомогою якої перестраховальник передає всю або частину своїх страхових зобов'язань перестраховику. Перестраховування є одним із видів операцій купівлі-продажу, в якій покупець і продавець мають свої економічні можливості. У термінології фондового ринку перестраховування є «свопом», в якому страховик обмінює ризик втрати активів на кредитний ризик [13, с. 14].

Перестраховування є самостійним видом підприємницької діяльності у галузі страхування, якому властиві самостійне правове регулювання відносин між страховиком та перестраховиком і самостійне правове регулювання діяльності

перестраховиків як на національному, так і на міжнародному страхових ринках. Означене зумовлює необхідність окремого регулювання перестраховування на законодавчому рівні шляхом прийняття Закону України «Про перестрахову діяльність в Україні». Перестраховування є особливою галуззю відносин у сфері страхової діяльності, оскільки послуги перестраховування є вторинними, похідними та вузькоспеціалізованими по відношенню до прямого страхування і діяльності страховика.

Істотним кроком у господарсько-правовому забезпеченні державної фінансової політики України стало схвалення Комплексної програми розвитку фінансового сектора України до 2020 року [14]. На жаль, вона надає перевагу регламентації заходів і проведенню реформ у банківському секторі країни, невиправдано дискримінуючи реформування та розвиток страхування. Наприклад, про операції перестраховування у Програмі згадується тільки один раз (Розділ VII Програми), і то лише в назві акта законодавства ЄС, що має бути імplementований за Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Однією з передумов ефективного функціонування та прогресу

фінансового сектора України є розбудова у цій галузі повноцінного конкурентного середовища згідно із стандартами і правилами ЄС, так само як використання правових механізмів *acquis communautaire* Європейської Спільноти на страховому ринку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Основний науковий результат статті полягає в ідентифікації діалектичних зв'язків між страхуванням і перестраховуванням, які тісно пов'язані між собою, мають спільну множину принципів, технологій передачі ризику і об'єктів, але не співвідносяться як ціле і частина. Перестраховування є самостійним видом підприємницької діяльності, похідним від страхової діяльності, результатом здійснення якої є надання фінансових послуг страховим компаніям. У цьому процесі відбувається обмін страхового ризику на кредитний, який вимірюється ймовірністю невиконання перестраховиком своїх фінансових зобов'язань перед страховиком.

Перспективами подальших досліджень є розробка пропозицій щодо підвищення ролі перестраховиків у системі управління ризиками страхового ринку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Віннічук Р. І. Окремі господарсько-правові аспекти становлення та розвитку перестраховування / Р.І. Віннічук // Проблеми законності. - 2014. - Вип. 127. - С. 55-65.
2. Кнейслер О. В. Етимологічні основи та передумови виникнення перестраховування / О. В. Кнейслер // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Економіка. - 2010. - Вип. 15. - С. 398-406.
3. Маруженко Д. С. Концептуальні засади визначення перестраховування як специфічної фінансової послуги / Д. С. Маруженко // Наукові праці НДФІ. - 2007. - Вип. 2. - С. 181-194.
4. Віннічук Р. І. До питання про спеціальний господарсько-правовий режим перестраховування / Р.І. Віннічук // Проблеми законності. - 2014. - Вип. 126. - С. 68-77.
5. Віннічук Р. Деякі аспекти конституційних засад державної фінансової політики України в галузі перестраховування / Р. Віннічук // *Evropsky politicky a pravni diskurz.* - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - С. 282-290.
6. Кравчук А. В. Теоретичні засади розвитку перестраховування / А. В. Кравчук, І. І. Кириченко // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки. - 2014. - № 1. - С. 142-147.
7. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
9. Гусак А. С. Перестраховування та його роль у підвищенні корпоративної відповідальності страхового бізнесу / А. С. Гусак // Економічний аналіз. - 2015. - Т. 19(1). - С. 178-183.
10. Тимошук О. В. Теоретичні аспекти державного регулювання перестраховування в умовах глобалізації / О.В. Тимошук // Формування ринкових відносин в Україні. - 2013. - № 11. - С. 72-76.
11. Кнейслер О. Теоретико-прагматичні підходи до визначення сутності перестраховування / О. Кнейслер // Формування ринкових відносин в Україні. - 2011. - № 3. - С. 109-113.
12. Brennan D. The End of The Relationship? // *Global Reinsurance.* - 2005. - №2. - P. 22-26.
13. Klein C. Looking for a Premium. Reinsurance Credit Risk and Bond Default Rates // *Benfield Industry Analysis and Research.* - 2004. - №2. - P. 13-15.
14. Комплексна Програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року: Постанова Правління Національного банку України від 18.06.2015 № 391 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>

REFERENCES

1. Vinnichuk R. I. (2014), Some economic and legal aspects of the formation and development of reinsurance, *Problemy zakonnosti [Problems of law]*, No. 127, pp. 55-65 [in Ukrainian]
2. Knejsler O. V. (2010), Etymological basis and background of reinsurance, *Naukovi zapysky [Nacional'nogo universytetu «Ostroz'ka akademija»]. Ser.: Ekonomika [Scientific notes [National University «Ostroh Academy»]. Ser.: Economy]*, No. 15, pp. 398-406 [in Ukrainian]
3. Maruzhenko D. S. (2007), Conceptual framework determining how specific financial reinsurance services, *Naukovi praci NDFI [Proceedings NDFI]*, No. 2, pp. 181-194 [in Ukrainian]
4. Vinnichuk R. I. (2014), On special economic and legal regime for reinsurance, *Problemy zakonnosti [Problems of law]*, No. 126, pp. 68-77 [in Ukrainian]
5. Vinnichuk R. (2015), Some aspects of constitutional principles state financial policy of Ukraine in reinsurance, *Evropsky politicky a pravni diskurz [European political and legal discourse]*, No. 2, Vol. 4, pp. 282-290 [in Ukrainian]
6. Kravchuk A. V., Kyrychenko I. I. (2014), The theoretical foundations of reinsurance The theoretical foundations of reinsurance, *Visnyk Zhytomys'kogo derzhavnogo tehnologichnogo universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky [Bulletin Zhytomyr State Technological University. Ser.: Economic Science]*, No. 1, pp. 142-147 [in Ukrainian]
7. *Pro strahuvannja: Zakon Ukrainy [On Insurance: Law of Ukraine]* (1996), Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian]
8. *Cyvil'nyj kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy [The Civil Code of Ukraine: the Law of Ukraine]* (2003), Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [in Ukrainian]
9. Gusak A. S. (2015), Reinsurance and its role in enhancing corporate responsibility insurance business, *Ekonomichnyj analiz [Economic Analysis]*, Vol. 19(1), pp. 178-183 [in Ukrainian]
10. Tymoshchuk O. V. (2013), Theoretical aspects of state regulation of reinsurance in globalization, *Formuvannja rynkovykh vidnosyn v Ukraini [The formation of market relations in Ukraine]*, No. 11, pp. 72-76 [in Ukrainian]
11. Knejsler O. (2011), Theoretical and pragmatic approaches to defining the essence of reinsurance, *Formuvannja rynkovykh vidnosyn v Ukraini [Formation of market relations in Ukraine]*, No. 3, pp. 109-113 [in Ukrainian]
12. Brennan D. (2005), The End of The Relationship?, *Global Reinsurance*, No. 2, pp. 22-26
13. Klein C. (2004), Looking for a Premium. Reinsurance Credit Risk and Bond Default Rates, *Benfield Industry Analysis and Research*, No. 2, pp. 13-15
14. *Kompleksna Programa rozvytku finansovogo sektoru Ukrainy do 2020 roku [A comprehensive program of financial sector in Ukraine 2020]* (2015), Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15> [in Ukrainian]

Одержано 23.02.2017 р.